

**BENZERLİKLER VE FARKLILIKLAR ÜZERİNDEN TALİBAN VE DEAŞ
KARŞILAŞTIRMASI: DEAŞ HORASAN GRUBUNUN AFGANİSTAN’IN GELECEĞİ
ÜZERİNE ETKİLERİ**

**COMPARISON OF TALIBAN AND DAESH ON SIMILAR AND DIFFERENCES: THE
EFFECTS OF DAESH KHORASAN GROUP ON THE FUTURE OF AFGHANISTAN**

Mete SAĞLAM*

Özet

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi

05.04.2022

Kabul Tarihi

17.05.2022

Afganistan topraklarının “imparatorluklar mezarlığı” olarak tanımlanması doğru bir tespittir. Birçok ulus Afganistan’a hâkim olmuştur. Ülkenin yakın geçmişine bakıldığında Sovyet Birliği ve ABD tarafından işgal edilmiştir. Bu iki süper gücün Afganistan’ı işgal sürecinde çok sayıda asker kaybının yanında, zorlu coğrafi koşullarda yapılan mücadelede önemli ölçüde maddi kayıpta yaşamışlardır. Ayrıca bu devletler dünya kamuoyu karşısında imaj kayıpları yaşamıştır. İç karışıklık, Sovyet işgali, birinci Taliban ve ABD işgal dönemlerinde yaşananlardan dolayı kadim Afganistan toprakları artık terör ile anılmaya başlanmıştır. Sayısız terör örgütü bu ülkede faaliyettedir. SSCB’nin işgali ile başlayan Afgan direnişi sonradan “mücahitler” ismini aldı. Afgan mücahitleri arasından çıkan Taliban ise Afganistan tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Birinci Taliban dönemi ve ABD işgali sonrası ikinci Taliban dönemi çalışmanın ana inceleme alanları arasındadır. Bu çalışmada Taliban ile DEAŞ arasında ortaya çıkan mücadele hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. DEAŞ-H üzerinden gerçekleşen bu mücadele, ABD’nin Afganistan’dan çekilmesiyle farklı bir seviyeye çıkmıştır. Taliban’ın Afganistan’da yönetimi ele geçirmesini kabul etmeyen DEAŞ-H, onlarla mücadeleye başlamıştır. Taliban ve DEAŞ-H arasındaki mücadele sırasında Afganistan’ın geleceğinin yanında Afgan halkının bu mücadele karşısındaki tutumu da değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Afganistan, Taliban, DEAŞ, DEAŞ-H, İŞİD

* 100/2000 Doktora Bursiyeri, Düzce Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terör Programı, metesaglam81@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4112-5518

Abstract

Research Article

Received
05.04.2022

Accepted
17.05.2022

Defining Afghanistan as "imperial cemetery" is a correct determination. Many countries dominated Afghanistan. Looking at the recent past of the country, it was occupied by the Soviet Union and the USA. In addition to the loss of a large number of soldiers during the invasion of Afghanistan by these two superpowers, they also suffered significant financial losses during the struggle in difficult geographical conditions. In addition, these states have also experienced image losses in the eyes of the world public opinion. Due to the internal turmoil, the Soviet occupation, the first Taliban and the US occupation, the ancient lands of Afghanistan are now referred to as terrorism. Numerous terrorist organizations operate in this country. In this study, an evaluation was made about the struggle that emerged between the Taliban and DAESH (ISIS). This struggle, which took place over DAESH-K (ISIS-K), reached a different level with the withdrawal of the USA from Afghanistan. DAESH-K, which did not accept the Taliban's takeover of power in Afghanistan, started to fight them. During the struggle between the Taliban and DAESH-K, the future of Afghanistan as well as the attitude of the Afghan people towards this struggle were also evaluated.

Keywords: Afghanistan, Taliban, DAESH, DAESH-K, ISIS-K

Giriş

Afganistan, toprakları tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı gibi sayısız imparatorlukların, devletlerin kontrol etmek için savaşlar yaptıkları bir bölge olmuştur. Sovyet işgali döneminde komünistlere karşı başlayan ayaklanmalar, daha sonra da "cihad" ilanı çerçevesinde oluşturulan mücahit grupların mücadelelerine tanık olmuştur. Mücahitler Sovyetlere karşı başarılı bir mücadele vermişlerdir. Daha sonradan kendi aralarındaki çekişmeler nedeniyle birbirleriyle savaşmışlardır. Bu iç savaş süresinde ortaya çıkan Taliban örgütü ise bölgede etkin olan dış güçlerin desteklemesiyle güçlenmiş ve Afganistan'da yönetimi ele geçirmiştir. Afganistan'da en yaygın inanç olan Hanefiliği benimseyen Taliban, bu doğrultuda İslam şeriatına göre hüküm sürme anlayışına sahiptir. Fakat küresel İslam Devleti kurmak yerine sadece Afganistan sınırlarını kapsayan İslam Devleti kurma düşüncesinde olmuşlardır.

DEAŞ örgütünün temelleri 1990'lı yıllara dayanmaktadır. Kurulduğu günden itibaren küresel ölçekte İslam devleti kurmak için çaba sarf eden örgüt, 29 Haziran 2014 tarihinde Irak-Suriye topraklarında İslam halifeliğini ilan ederek bunu bir nebze olsun başarmıştır. Sonrasında uluslararası toplumun müdahalesiyle güç kaybeden örgüt, kısıtlı olsa faaliyetlerine devam etmiştir. İlan ettiği halifeliğin merkezi, Rakka'dır. Kendi inancından olmayanlarla mücadeleyi temel alan örgütün, bir diğer hedefi ise içeride bulunan ve "mürtet"¹ olarak tanımladıkları insanlardır. DEAŞ örgütünün kurucusu olarak kabul edilen Zerkavî'nin görüşlerine göre, mücadele öncelikle mürtet olarak tanımlanan yakın düşmanla yapılmalıdır ve bu mücadele kazanıldıktan sonra uzak düşman yani Müslüman olmayanlarla mücadele edilmelidir. Bu doğrultuda yakın düşman ve uzak düşman ayrımı yapan DEAŞ örgütünün ilk önceliği her zaman yakın düşman olmuştur.

Bu çalışmada, birbirine yakın ideolojilerle kurulmuş iki örgütün karşılaştırılması ve Afganistan özelinde birbirleriyle nasıl mücadele ettikleri ve bu mücadelenin Afganistan'ın geleceğini nasıl etkileyeceğine dair değerlendirme yapılmıştır. Bu mücadele de DEAŞ, Afganistan topraklarında merkezden atanan emirler vasıtasıyla yönetilen Horasan Grubunu kurarak etkili olmaya çalışmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde, Afganistan'da "cihad" ilanı ve Sovyet işgaline karşı gruplaşan

---

¹ Mürtet, bir fıkıh terimidir. Müslüman olan bir kişinin İslam dininden çıkması anlamına gelir.

mücahitlerinin mücadelelerinden bahsedilmiştir. Ayrıca Taliban ve DEAŞ örgütlerinin ortaya çıkışları ve gelişme süreçlerinden bahsedilmektedir. İkinci bölümde ise, Taliban ve DEAŞ örgütleri arasındaki benzerliklerden ve farklılıklardan bahsedilmiştir. Örgütlerin yapıları, finans kaynakları, ideolojileri, hedefleri gibi konular üzerinden benzerlikleri ve farklılıkları değerlendirilmiştir. Üçüncü bölümde ise, Taliban'ın ABD'nin çekilme sürecinde yeniden güçlenmesi ve iktidara geliş sürecinden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde, Taliban DEAŞ anlaşmazlığı, Afgan halkının bu iki örgüte karşı yaklaşımları ve bu mücadelenin Afganistan'ın geleceğine dair etkileri değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise, Taliban'ın DEAŞ-H karşısındaki mücadelesi ve bu mücadelenin getireceği eksiler ve artılar değerlendirilmiştir.

1. Afgan Mücahitlerinden, Taliban ve DEAŞ'ın Ortaya Çıkışları

Bu başlık altında, Sovyetler Birliğinin Afganistan işgali sırasında Afgan halkı tarafından gerçekleştirilen direniş hareketi içerisinde çıkan Taliban hareketinin ortaya çıkışı ve gelişim sürecinden bahsedilecektir. Ayrıca DEAŞ örgütünün ortaya çıkışı ve Afganistan'da faaliyette bulunan DEAŞ Horasan grubunun kuruluşu ve gelişim sürecinden bahsedilecektir.

1.1. Afgan Mücahitleri ve Taliban'ın Ortaya Çıkışı

Afganistan, denizle sınırı olmayan bir kara devlettir. Pakistan, Özbekistan, İran, Türkmenistan, Çin ve Tacikistan ile komşu olan Afganistan'ın halkının büyük bir kısmı Müslümandır (Saray, 1988:401). Hindikuş Dağ silsilesinin bulunduğu Afgan topraklarının arazisi oldukça zordur. Afganistan'ın stratejik önemi tarih boyunca birçok medeniyetin dikkatini çekmiştir, fakat çetin coğrafya koşulları nedeniyle yabancı istilalar bu topraklarda kalıcı bir başarı elde edememiştir (Şen, 2021:78). Afganistan tarih boyunca birçok medeniyetin hakimiyetine girmiştir fakat hiçbir güç bu topraklarda kalıcı hâkimiyet kuramamıştır. Ayrıca bu topraklar Rus Çarlığı ile Britanya İmparatorluğu arasında geçen "büyük oyun"² mücadelesinde de önemli bir tampon bölge olma rolünü üstlenmiştir. Britanya İmparatorluğu Hint alt kıtasındaki kazanımlarını, Çarlık Rusya'sı ise Türkistan'daki kazanımlarını korumak için mücadele etmişlerdir. Bölge tarihine bakıldığında Sovyetler Birliği ve ABD'nin Afganistan'dan yenilgi ile ayrıldıkları görülmektedir. Bu topraklara "imparatorluklar mezarlığı" denilmesi, bu coğrafyanın oldukça çetin olduğunun kanıtıdır.

Afganistan'ın nüfusu yaklaşık 40 milyondur ve halkın neredeyse tamamı Müslümandır. Nüfusun büyük çoğunluğu Peştü olan Afganistan'da diğer etnik kökenler ise Tacikler, Hazaralar, Özbek Türkleri ve Türkmenlerden oluşmaktadır (Saray, 1988:401). Şii inancına sahip olan Hazaralar diğer etnik kökenlilerden dini anlamda da ayrılmaktadır. Afganistan farklı etnik kökene sahip insanların, zorlu coğrafi koşullarda yaşadığı, sürekli iç ve dış kaynaklı mücadelelerin görüldüğü yer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Afgan Krallığı'nın huzur döneminde (1933-1973), karşılıklı çıkarlar doğrultusunda Soğuk Savaşın iki süper gücü SSCB ve ABD ile yakınlaşma dönemleri yaşanmıştır. Kral Zahir Şah, Sovyetler Birliğine fazla yakınlaşan Başbakan Davut Han'ı görevden alarak, ABD'ye yakın politikalar izlemeye başlamıştır. 1973 yılında görevden alınan Davut Han sol görüşlü (komünist) subaylarla birlikte darbe yaparak yeniden iktidara gelmiştir (Şeyhanlıoğlu, 2008:70). 1973'teki darbe Afganistan topraklarında yıllarca sürecek olan çatışma ve huzursuzluk döneminin başlangıcı olacaktır. Davut Han yeniden iktidara geldiğinde Başbakanlığı dönemindeki gibi SSCB'ye yakın bir politika izlememiştir. Daha çok ABD ve Pakistan ile yakın ilişki kurmaya çalışmıştır. Ayrıca kendisini iktidara getiren darbenin önemli isimleri General Abdulkadir, Nur Muhammed Terakkî ve Babrak Karmal'ı etkisizleştirmiştir (Şeyhanlıoğlu, 2008:71).

Davut Han'ın izlediği bu politikalar Sovyetler Birliği ve Afganistan içerisindeki Sovyet yanlıları tarafından hoş karşılanmamıştır. 27 Nisan 1978 yılında sol görüşlü subaylar Sovyetlerin desteğiyle

² Büyük Oyun kavramı 19. yüzyılda Britanya İmparatorluğu ile Rus Çarlığı arasında Türkistan'a (Orta Asya) hâkim olmak amacıyla girilen mücadelenin genel adıdır.

Davut Han ve yakın ailesini öldürerek darbe yapıp yönetimi ele geçirmişlerdir. Darbeden sonra iktidara SSCB'ye yakın olduğu düşünülen Hafızullah Emin getirilmiştir. Emin'in izlediği politikalar Sovyet yanlısı olmayınca 28 Aralık 1978 yılındaki başka bir darbeyle öldürülmüştür ve iktidardan indirilmiştir. Emin'in yerine Moskova'da bulunan ve daha uçaktayken Sovyetleri Afganistan'a müdahaleye çağıran Babrak Karmal getirilmiştir (Şeyhanlıoğlu, 2008:71).

Babrak Karmal'ın bu davetini bahane eden SSCB 27 Aralık 1979 yılında Afganistan'ın işgalini başlatmış ve kısa sürede başkent Kabil'i ele geçirerek işgal faaliyetlerine hızla devam etmiştir. Sovyet işgaline karşı Afgan halkı sessiz kalmamış, Afganistan'ın hemen her bölgesinde işgalcilere karşı direniş göstermişlerdir. Afgan halkının bu direnişi dünya kamuoyundan da destek görmüştür, bu desteklerin en önemlisini Soğuk Savaş döneminin iki kutbundan biri olan ABD, Sovyetlere karşı Afgan halkının yanında yer almıştır. Ayrıca Avrupa devletleri, İran ve Pakistan Afgan direnişine önemli ölçüde askeri ve mali destek sağlamışlardır (Şen, 2021:82). ABD, Afgan direnişçilerine gönderdiği askeri ve mali yardımları Pakistan İstihbarat Servisi (ISI) üzerinden koordine etmekteydi. Silahlar ve para Pakistan İstihbaratına teslim ediliyordu ve sonrasında bu teşkilat tarafından Afgan direnişçilerine dağıtımı gerçekleştiriliyordu.

Sovyet işgaline karşı verilen mücadele “cihad” anlayışıyla gerçekleştirilmiştir ve işgale karşı direnen savaşılar “mücahit” olarak adlandırılmıştır. Müslüman Afgan halkı ilk olarak Gülbeddin Hikmetyar önderliğindeki “Hizb-i İslâmî” ve Burhaneddin Rabbanî önderliğindeki “Cem'iyet-i İslâmî” adlı mücahit gruplarını oluşturmuşlardır (Raşid, 2007:27). Mücahitler komünist Afgan yöneticilerine ve Sovyet işgaline karşı güçlü direniş sergilemişlerdir. Ayrıca Abdulresul Sayyaf önderliğinde “İttihad-ı İslâmî Afganistan”, Muhammed Nebî önderliğindeki “Hareket-i İnkılab-ı İslâmî”, Seyyid Ahmed Geylanî önderliğindeki “Me'haz-ı Milli-i İslâmî”, Sıbgatullah Muceddidî önderliğindeki “Cephe-i necat-ı İslâmî” ve Yunus Hâlis önderliğindeki ikinci “Hizb-i İslâmî” (Saikal, 2004:210; Bilgü, 1988:410) adlı mücahit grupları kurulmuştur ve mücadeleye katılmışlardır. Bu 7 mücahit grubun hepsi Sünni inanca sahiptir. Ayrıca bu grupların 6'sı Afganistan'da çoğunluğu oluşturan etnik köken olan Peştular tarafından kurulmuştur (Saikal, 2004:211). Sünni Mücahit gruplarının yanında Şiî gruplarda kendi alanlarında mücadele etmekteydi. Bunlar; Seyyid Ali Bihîştî önderliğindeki “Şûrâ-yı İtiifak-ı İslâmî”, Şeyh Asaf Muhsinî önderliğindeki “Hareket-i İnkılab-ı İslâmî” ve İran'a yakın duran “Şarman-ı Nasr” teşkilatıdır (Bilgü, 1988:410).

Sünni gruplar ile Şiî gruplar arasında ortak hareket etme, iş birliği yapma noktasında sıkıntılı bir ilişki vardı, ayrıca Sünni ve Şiî gruplarının kendi aralarında da iş birliği bulunmamaktaydı. Bu durumun sonucunda Afganistan'da işgalcilere karşı mücadele eden her grup, bulunduğu bölgeyi savunmuş, işgal sonrası dönemde de bu bölgelerdeki kazanımlarını kaybetmemek ya da daha da genişletmek için birbirleriyle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu mücadele Afganistan'daki huzursuzluğu daha da derinleştirmiş ve birlikteliğin var olmasını engellemiştir. İşgal sonrası dönemde 1989-1994 yılları arasında yaşanan iç karışıklıklar döneminden halk oldukça olumsuz etkilenmiş ve huzur ortamı için bir kurtarıcı arayışına girmiştir. Taliban tam da bu ortamda ortaya çıkmış ve kurtarıcı rolünü üstlenmiştir.

Taliban kelimesi “isteyen, istekli, öğrenci” anlamlarına gelir, Arapça “talib” kelimesine, Farsça “an” eki getirilerek oluşturulmuştur (Dashti, 2021:198). Sovyet işgali döneminde Afganistan'daki direnişe, Pakistan'ın Belucistan ve kabileler bölgesinde bulunan “Hanefi-Deobandi” medreselerinden talebeler ve öğretmenlerden ciddi derecede katılım sağlanmıştır. Pakistan 1947 yılında kurulduğunda ülkedeki medrese sayısı 137'ydi, 2000'li yıllara gelindiğinde ise bu sayı 40 bin ile 50 bin arasında (Ashraf, 2012:10) değişmekteydi. Ayrıca Pakistan, ülkenin kuzeybatı bölgesinde (kabileler bölgesi) yoğun olarak yaşayan Peştuların, Afganistan'da var olan Peştu milliyetçiliğinden etkilenmemesi için bu bölgelerdeki medrese eğitimlerini daha “katı” bir formla talebelere sunulmasını sağlamıştır. Sovyet işgali sonrasında milyonlarca Afgan, Pakistan'a göç etmek zorunda kalmıştır, göç eden nüfusun büyük bir kısmı da bu medreselerde eğitim almıştır. Medreselerde öğretmenler ve talebeler hem Sovyet işgali döneminde mücahit grupları içinde hem de işgal sonrası Afganistan'da kurulmaya çalışılan yeni düzenin

bir parçası olabilmek için mücadele etmişlerdir. Taliban'ın kurucusu Molla Ömer'de dâhil olmak üzere birçok Taliban mensubu, bu medreselerde öğretmen ya da talebe olarak bulunmuşlardır (Fergusson, 2011:30-31).

1979 yılında başlayıp 1989 yılında sona eren Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, bu ülkede tamir edilmesi güç bir enkaz bırakmıştır. Bu kaos döneminde Tacik asıllı Rabbanî hükümeti, ülkenin kuzeydoğusu ile başkent Kabil'i kontrol etmekteydi. Herat ve çevresi İsmail Han tarafından kontrol edilirken, Celalabad ve çevresi, Celalabad Mücahit Komutanlar Şurası tarafından kontrol edilmekteydi. Kabil'in güneyi ve doğusu Gülbeddin Hikmetyar'ın kontrolündeysen, General Raşid Dostum ülkenin kuzey bölgesindeki altı şehri kontrol etmekteydi. Afganistan'ın orta kesiminde bulunan Bamyan Eyaleti, Hazaralar tarafından, güney Afganistan ve Kandahar bölgeleri ise çok sayıda küçük yerel güçler tarafından kontrol edilmekteydi (Raşid, 2007:27). Siyasi birlikten uzak, merkezi bir gücün yoksunluğunu hissettiren kaos döneminde, tarihin kadim toprakları iç çekişmeler, çıkar çatışmaları ve iktidar mücadeleleriyle yitip gitmiştir.

Afganistan topraklarında yaşanan kaos dönemi ve girişilen savaşlar sonucunda yıpranan halk bir kurtarıcı aramaya başlamıştır. Yoksulluk, sefalet, dış güçlerin Afganistan'daki çıkarları için yürüttükleri faaliyetler, merkezi yönetim zafiyeti ve bu yönetimlere güven duymayan Afgan halkı, kurtarıcı olarak Taliban'ı görmüştür. Molla Ömer liderliğinde 1994 yılında Kandahar merkezli kurulan Taliban, yukarıda sayılan birçok olumsuzluğu giderecek bir güç olarak görülmüştür. Halkın desteğini güçlü bir şekilde hisseden Taliban'a, ülkedeki diğer gruplardan da katılımlar olmuştur (Şen,2021:84). Kendi bağlı buldukları gruplardan ümitlerini kesen birçok savaşçı Taliban'a katılarak bu hareketin kısa sürede başkent Kabil'i ve ülkenin büyük bir kısmını kontrol altına almasında önemli rol oynamışlardır. Böylelikle Taliban, Afganistan siyasetinde etkin bir noktaya ulaşmıştır.

Taliban, Afganistan'ın büyük bir kısmını kontrol altına aldıktan sonra uluslararası siyasetin kabul ettiği kurallara aykırı hareket etmiştir. 1996-2001 yılları arasında ülkenin hâkimi konumundaki Taliban, uluslararası kamuoyu tarafından tanınmamıştır. Taliban'ın iktidara gelmesinden sonra ABD, Afganistan'da İslâmî bir yönetimin var olmasını istememiştir. Sovyet işgali döneminde desteklenen Afgan mücahitleri ve Afgan halkı bu dönemden sonra unutulmuş kaderlerine terk edilmiştir. Ayrıca ABD, Taliban'ı cezalandırmak için uygulamaya koyduğu ambargoların bedelini, Afgan halkı ağır bir şekilde ödemiştir (Şen, 2021:85). Uzun yıllardır birçok felakete yüzleşen Afgan halkının sıkıntıları, Taliban'ın Afganistan'da iktidara gelmesiyle sona ermemiş, aksine batı dünyasının bu ülkeye ağır ambargolar uygulamasına neden olmuştur. Bunun sonucunda Afganistan'da zaten alt yapısı hazır olan batı karşıtlığı daha da kuvvetlenmiştir.

1.2. DEAŞ'ın Ortaya Çıkışı ve DEAŞ-H'nin Kuruluşu

DEAŞ, Ebu Bekir el-Bağdadî ile tüm dünyada tanınsa da örgütün kuruluş serüveni daha eski yıllara dayanmaktadır. Aslen Ürdünlü olan Ebu Musab el-Zerkavî örgütün temellerini atan kişidir (Sönmez, 2019:138). Selefi³ düşünceyle tanışmadan önce Zerkavî, ülkesi Lübnan'da birçok suça karışarak hapis cezası almıştır ve bu hapis cezalarından birinde Selefi görüş ile tanışmıştır. Selefi düşünceyi benimsedikten sonra Zerkavî, Sovyet İşgaline karşı Afgan mücahitlerinin yanında savaşmak için 1989 yılında Afganistan'a gitmiştir. Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmeye başladığı döneme denk geldiğinden savaşa katılmayan Zerkavî, burada bir dizi faaliyette bulduktan sonra Ürdün'e geri dönmüştür. 1999 yılında Zerkavî tekrar Afganistan'a giderek el-Kaide lideri Usame b. Ladin ile görüşme fırsatı bulmuştur (Weiss ve Hassan, 2016:13). Zerkavî ve Ladin görüşmelerinde “uzak/yakın” düşman konusunda ortak bir noktada buluşmamışlardır. Ladin, “uzak düşman” olarak ABD ve batı ülkelerini hedef alırken, Zerkavî ise, “yakın düşmanı” yani Şîîleri ve Selefi düşünceyi benimsemeyen Sünnileri

³ Selefilik, kökeni İbn Teymiye'nin fikirlerine dayanan İslami düşünce hareketidir. Selef “önde olan” manasına gelir ve Hz. Peygamber, sahabeler ve tâbiîn için kullanılır.

hedef almaktadır (Sönmez, 2019:138; Turunç, 2021:53). Zerkavî'nin “yakın düşmanı” önceleme düşüncesi, ileride kurulacak olan DEAŞ'ın düşmanlarıyla mücadele stratejisini belirlemiştir.

2000 yılına gelindiğinde Afganistan'ın Herat ilinde “Levant”⁴ bölgesinden gelen savaşçıların eğitilmesi için kamp kuran Zerkavî, bu kampta örgütlenmeye başlamıştır. Herat'taki kampın saldırı sonucu dağılmasıyla Zerkavî Irak'a kaçmıştır. Herat'taki kampın ileri gelenleriyle birlikte geldiği Irak'ta 2002 yılında “Tevhid ve Cihad Örgütünü” kurmuştur (Sönmez, 2019:138). 2004 yılında ise Zerkavî, Ladin'e biat ettiğini ilan etmiştir ve onun kurduğu “Tevhid ve Cihad Örgütü” artık “Irak el-Kaidesi” olarak anılmaya başlamıştır (Weiss ve Hassan, 2016:15).

Zerkavî'nin beş temel amacı vardır; Irak merkezi yönetiminin gücünü zayıflatmak, ABD işgali sonrası bu ülkenin desteğiyle Irak iktidarında güçlenen Şiîler, işgal öncesi Irak'ta yönetimde bulunan Sünnileri dışlamıştır. Yetkilerini/güçlerini kaybeden kırgın Sünni nüfusu bölgedeki radikal gruplara katılmışlardır. Sahada farklı örgütler adına savaşan savaşçıları kendi örgütüne katmak, Şiî silahlı gruplarına ağır kayıplar verdirmek ve son olarak ABD'nin Irak'tan çıkmasını/çekilmesini sağlamak (Sönmez, 2019:139). Bu beş amaç, Zerkavî sonrası dönem içinde yol haritası olmuştur. 2006 yılına gelindiğinde ise Zerkavî, ABD tarafından gerçekleştirilen hava saldırısı sonucu öldürülmüştür. Ölmeden önce Zerkavî, Irak'ta savaşan küçük Selefi grupları birleştirerek “Mücahitler Şûrası Konseyini” kurmuştur.

Zerkavî sonrasında örgütün başına, Ebu Musab el-Masrî getirilmiştir. El-Masrî'nin liderliği örgüt içerisinde tam kabul görmemiştir ve ileride örgüt içerisinde ayrılmalara neden olacaktır. El-Masrî, Ekim 2006 yılında “Irak İslam Devleti'nin” kurulduğunu ilan etmiştir ve bu yeni örgütün liderliğini Ebu Ömer el-Bağdadî'ye vermiştir (Weiss ve Hassan, 2016:73; Turunç, 2021:57). Ayrı iki örgüt olsalar da ileride, “Irak İslam Devleti” adı altında birleşmişlerdir. 2010 yılında el-Masrî ve Ebu Ömer el-Bağdadî, ABD kuvvetlerinin hava saldırıları sonucunda öldürülmüşlerdir (BBC News Türkçe, 2010).

Şûra Konseyi tarafından örgütün yeni lideri olarak, Ebu Bekir el-Bağdadî seçilmiştir. Örgütün yeni lideri hakkında detaylı malumat bilinmemektedir. 1971 yılında Samarra'da doğan Bağdadî, İslam bilimleri üzerine yüksek lisans ve doktora eğitimi almıştır. Ebu Bekir el-Bağdadî'nin dünya kamuoyu tarafından tanınmaya başlaması, örgütün eylem kapasitesini artırmasıyla doğru orantılı olmuştur. 2011 yılında ABD'nin Irak'tan çekileceğini açıklaması, örgüte daha geniş alanda faaliyet alanı açmıştır. 2013 yılında ise, örgüt genişleme adına önemli bir adım artarak Suriye'yi hedef seçmiştir. Bağdadî, Suriye'de yaşanan iç savaştan ve merkezi yönetimin zayıflığından faydalanarak, bu ülkeye taşınmıştır ve örgütün adını “Irak-Şam İslam Devleti” olarak değiştirmiştir (Sönmez, 2019:140). Suriye toprakları örgüt için hem eğitim hem de militan toplama merkezi olmuştur.

2012 yılına gelindiğinde örgüt, “Duvarları Yıkma” operasyonlarıyla birlikte hapisanedeki mahkûmları kaçırmaya çalışarak, örgütün militan ihtiyacını gidermeye çalışmıştır. 2013 yılında ise “Asker Hasadı” operasyonlarıyla birlikte Irak ordusuna ağır kayıplar verdirmiştir (Sönmez, 2019). Böylelikle geniş bir alanda hâkimiyet sağlanmıştır ve 29 Haziran 2014 tarihinde Ebu Bekir el-Bağdadî kendisinin “halifeliğini” ilan ederek, İslam Devleti'nin kurulduğunu tüm dünyaya duyurmuştur (Weiss ve Hassan, 2016:130). DEAŞ, hilafetin ilan etmesinden bir hafta sonra Temmuz 2014'te Pakistan'da örgütlenen “Hilafet ve Cihad Hareketi” biat etmiştir (Azami, 2016:133), bu grup Orta Doğu dışında biat eden ilk grup olmuştur. İslam Devleti'nin ilanından sonra el-Bağdadî, el-Kaide'ye olan bağlılık sözünü (biat) sona erdirmiştir. Halife olarak tüm inananları kendisine biat etmeye davet etmiştir. Bağdadî döneminde DEAŞ örgütü başta Irak, Suriye ve batılı ülkeler olmak üzere büyük terör eylemleri gerçekleştirerek korku ve endişe ortamı oluşturmuşlardır. Ebu Bekir el-Bağdadî döneminde en güçlü dönemini yaşayan örgüt, Bağdadî'nin 2019 yılında ABD öncülüğünde gerçekleştirilen operasyon sonucu öldürülmesi sonucunda (BBC News Türkçe, 2019) örgütün gücü ve popülerliği ağır darbe almıştır.

⁴ Orta Doğu'da çok geniş bir alanı ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

DEAŞ'ın Afganistan, Pakistan, İran, Türkistan (Orta Asya) ve Hindistan'ın bir bölümünü kapsayan Horasan Eyaleti'nde DEAŞ-H kurulmadan önce, dini motivasyonlu birçok örgüt faaliyet göstermekteydi. Afganistan'da bulunan Taliban, ABD işgali sonrasındaki direniş mücadelesinin en önemli aktörlerinden biriydi ve Taliban dışında hiçbir örgüt bu bölgede iktidara gelememiştir. Belucistan'da bulunan dini motivasyonlu örgütler İran ile mücadele ederken, Türkistan'da bulunan örgütler ise bu bölgede bulunan devletlerin yönetimlerini devirmek için mücadele vermektedirler. (Giustozzi, 2018:63). Pakistan topraklarında da yüzlerce örgüt bulunmaktadır. Bunların en önemlileri; Leşker-i Tayyibe, Sipah-ı Sahabe Pakistan, Tehrik-i Taliban Pakistan (Pakistan Taliban'ı), Cemaat'ul Ahrar, Cundullah gibi çok sayıda örgüt bulunmaktadır. Ayrıca Tacikistan, Özbekistan, Doğu Türkistan, Türkmenistan'da faaliyette bulunan dini motivasyonlu çok sayıda örgüt bulunmaktadır (Giustozzi, 2018:143). Bu örgütlerin en önemli özellikleri başta el-Kaide ve İslam Devleti olmak üzere, küresel boyutta etkili olan dini motivasyonlu örgütlerle bağlantılı olmalarıdır.

26 Ocak 2015 tarihinde DEAŞ sözcüsü Ebu Muhammed el-Adnanî, örgüte bağılı olarak Horasan Grubunun kurulduğunu ilan etmiştir. DEAŞ-H'nin kurulmasıyla DEAŞ merkez örgütü, Arap coğrafyası dışına ilk kez yayılmaya başlamıştır. DEAŞ-H'nin ilk emiri Hafız Said Khan olmuştur (Doxsee vd., 2021). Khan'ın ilk faaliyeti, örgütün Pakistan'daki ana üssünü Afganistan'ın doğusunda bulunan Nangarhar Eyaletine taşımak olmuştur (Azami, 2016:136). Örgüt militan gücünü bölgede arttırdıkça Nangarhar Eyaleti, DEAŞ-H'nin fiili başkenti olmuştur. Merkezini Afganistan'a taşıyan DEAŞ-H militan kaynaklarını şu kesimlerden karşılamaktadır; birinci grup, bölgedeki en önemli güçlerinden olan Taliban'ın, hoşnutsuz komutanları ya da savaşçılarıdır. İkinci grup ise, Gülbeddin Hikmetyar'ın kurucusu olduğu "Hizb-i İslâmî" grubunun eski komutanları ve savaşçılarıdır. Üçüncü grup, Afganistan, Pakistan ve Türkistan'da faaliyette bulunan Hizb'ut Tahrir mensuplarıdır. Dördüncü grup, Selefi/Vahhabi ideolojisinden etkilenen Afganları içermektedir. Son olarak beşinci grup, DEAŞ'ın yüzlerce dolar maaş verdiğine inanan binlerce işsiz insanlardır (Azami, 2016:137).

DEAŞ merkez örgütü tarafından DEAŞ-H'nin lideri atanmakla birlikte, DEAŞ-H, merkezi örgütün Horasan vilayetindeki faaliyetleriyle ilgilenmektedir. DEAŞ-H liderleri, merkez yönetime danışmadan askeri operasyon yapma, maaş ödeme, militan kazanımı ve belli bir bütçe oluşturma işlerinde bağımsız karar alma yetkisine sahiptir (Giustozzi, 2018:68). Bunun yanında DEAŞ-H, merkezi yönetimin yasalarına, kurallarına uymakla yükümlüdür. DEAŞ-H'nin, uyguladığı yöntemlerin katılığına/sertliğine bakılacak olursa, Taliban dahil bölgede bulunan diğer tüm dini motivasyonlu örgütlerden, daha gaddarca davrandığı görülmektedir. Özellikle de yeni bir döneme adım atan Afganistan'ın geleceğinde, Taliban ve DEAŞ-H'nin mücadelesi etkili olacaktır.

2. Taliban ve DEAŞ Karşılaştırması

Selefilik, dini motivasyonlu birçok örgütün dayandığı ideoloji temelini oluşturmaktadır. Her örgütün bu ideolojiye yaklaşımı farklı olmaktadır. Bu farklılık ideolojinin uygulanma aşamasında kendini katı/sert ya da ılımlı yaklaşım olarak göstermektedir. Bu başlık altında, Taliban ve DEAŞ'in ideolojik, örgüt hedefleri, örgütsel yapıları ve finansal kaynakları özelinde karşılaştırması yapılacaktır.

2.1. İdeolojilerinin ve Hedeflerinin Karşılaştırması

Afganistan'da yaşayan insanların büyük bir kısmı İslam dinine mensuptur ve bu dinin inananlara yüklediği namaz kılmak, oruç tutmak gibi temel sorumluluklarına bağılı bir yaşam sürmektedirler. Çok çeşitli etnik grupların bir arada yaşadığı Afganistan'da bu etnik grupları birleştiren en önemli unsur İslamiyet olmuştur (Raşid, 2007:27). Afgan toplumunda güçlü karşılığı olan cihad anlayışı, SSCB'nin işgal dönemine karşı başlatılan direnişte de önemli itici güçlerden biri olmuştur. 1970'li yıllarda başlayan huzursuzluk yılları, işgal dönemi, iç savaş yılları gibi yıkıcı süreçlerden sonra Afgan halkı birlikten uzaklaşmıştır. Birlikteliğin yerini, etnik kökene dayalı ayrımcılık almıştır. Afganistan'da toplumun büyük bir kısmını oluşturan Müslümanların ezici çoğunluğu Sünni-Hanefi mezhebindedi, az

sayıda Şîi inancına sahip olanların yanında, diğer inançlara mensup insanlarda toplumun kalanını oluşturmaktadır (Raşid, 2007:114).

Taliban, yukarıda zikredilen Afgan toplum yapısı içinden çıkmış bir yapı değildir. Örgütün İslamiyet anlayışı/yorumlayış şekli ve cihad anlayışı Afgan halkının tarihsel süreçten gelen inanışları/yaşayışlarıyla örtüşmemektedir. Taliban'ın ideolojisi, etnik kökenin, tarihi geçmişin ışığı altında Deobandi görüşlerinin katı bir yorumuna dayanmaktadır (Raşid, 2007:121). Ayrıca Peştu milliyetçiliği ve modernlik karşıtlığı da Taliban'ın benimsediği ideolojiye uymaktadır. Örgüt için geçerli olan ideolojinin temeli, İslam şeriatının uygulanması ve cihad anlayışının vazgeçilmez bir inanç olduğu düşüncelerine dayanmaktadır. Sonuç olarak bu inançlar, örgüt mensuplarının uygulamalarına katı/değişmez biçimde yerleşmesine neden olmuştur. Taliban her ne kadar Deobandi görüşlerin⁵ katı yorumunu benimsemiş olsa da örgütün kendi inanışları, örgüt dışı kişi ya da bir grubu temsil etmediği gibi, kendi dinî yorumlamasından başka bir yorumu da kabul etmemektedir (Raşid, 2007:122).

Taliban, Afgan halkı için yeni bir umut olarak tarih sahnesine çıktığında, yıllarca yaşanan savaşlar, güvensizlik, huzursuzluk ortamları, yeni bir kurtarıcının bu durumu tersine çevireceği inancını kuvvetlendirmiştir. Katı bir İslami inanca sahip olan örgütün ilk hedefleri arasında, özellikle iç savaş yıllarında Afgan halkına karşı acımasızca davranan bölgesel askeri güçleri etkisiz hale getirmek ve Afganistan'da kendi inançlarına uygun İslami bir yönetim kurmaktır. Ayrıca barışın, güvenliğin yeniden tesisi ve yıllardır yıkılan/harap olan Afganistan'ı yeniden inşa etmek örgütün ilk hedefleri arasındadır (Gök, 2021:87). Taliban, Afganistan'daki birinci dönemde izlediği politikalar neticesinde, onları kurtarıcı olarak gören Afgan halkının hayal kırıklığına uğramasına neden olmuştur. Özellikle kadınlara karşı kısıtlayıcı uygulamaları, kendi dini inançları dışındaki insanlara ve Peştu etnik kökeni dışında kalan Afgan halkına karşı dışlayıcı politikaları hem ülke içinde hem de dünya kamuoyundan tepki çekmiştir (Raşid, 2007:130). İktidara geldiklerinde kurdukları İslam Emirliğinin devamını sağlamak onlar için en önemli hedefti fakat 2001 yılında ABD öncülüğündeki işgal ile Taliban, buradaki iktidarını kaybetmiştir. İşgale karşı mücadele etmek ve güç toplamak için Pakistan'a geçen örgüt mensupları, ABD işgaline karşı mücadeleyi buradan yönetmişlerdir. İşgal döneminde Taliban için artık en önemli hedefler, ABD'nin Afganistan'ı terk etmesi, ABD destekli merkezi hükümetin devrilmesi olmuştur ve bu hedefleri doğrultusunda örgüt mücadelesini yıllarca sürdürmüştür. ABD işgaline karşı mücadelesine devam eden Taliban, kurucu lideri Molla Ömer'in sıcak bakmadığı barış görüşmelerine onun ölümüyle daha ılımlı yaklaşmıştır. Uzun süren barış görüşmelerinden sonra uzlaşan ABD ve Taliban, Afganistan'ın yeni bir döneme girmesine neden olmuşlardır. Bu konuya sonraki bölümde değinilecektir.

Radikalleşen birçok örgüt gibi DEAŞ örgütünün de ideolojisinin alt yapısını selefilik oluşturmaktadır. Selefi düşüncesini batı karşıtlığı ve terörist faaliyetlerle pekiştirmişlerdir. DEAŞ'a göre, din ve devlet birbirinden ayrılmaz bir bütündür. İslam'ın hâkim olduğu bölgelerde şeriat uygulanmalı ve alınan kararlar şeriatın gölgesinde alınmalıdır. Radikal örgütler, kendi düşüncesinde ve inanışında olmayanları, dinden çıkmış olarak görmektedir ve kendi koydukları sınırları aşanların ise öldürülmeleri gerektiğine inanmaktadır. DEAŞ, ideolojisinin hâkim olmadığı bölgeleri "Dârülharp"⁶ ilan ederek, buralarda gerçekleştireceği eylemlere meşru bir zemin oluşturmuştur (Şenol vd., 2016:284).

DEAŞ örgütü, görüşlerinin kendisine yakın olduğunu düşündüğü imamların eserlerini de kaynak olarak kullanmaktadır. Bunlar; Nasır bin Hamad el-Fahad, Süleyman bin Nasr el-Alqan, Ali bin Khidr el-Kuhadir ve Hamoud bin Uqla el-Shuaibi'dir. Bu imamlar, batıların Müslümanların ülkelerinde

⁵ Deoband medresesinin, Ehl-i Sünneti esas alan anlayışları vardır. İslam'ın dış unsurlardan arındırılıp, saf haliyle yaşanması/anlaşılması gerektiğini savunmaktadırlar. İlk dönem İslam kaynaklarında geçen usul ve esaslara bağlılık içerisinde hayat tarzı ortaya koymuşlardır. Daha detaylı bilgi için bkz. Azmi Özcan, "Dârülülum", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. VIII, ss.553-555, Ankara: TDV Yayınları, 1993.

⁶ Dârülharp, bir fıkıh terimidir. Müslüman olmayan bir devletin hâkimiyeti altındaki toprakları ifade etmek için kullanılmaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz. Ahmet Özel, "Dârülharp", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. VIII, ss.536-537, Ankara: TDV Yayınları, 1993.

giriştikleri askeri faaliyetleri ve onların yerli işbirlikçilerini sert bir dille eleştirmişlerdir. Ayrıca İslam dinine uymayan modern sistemleri reddeden bu imamlar, parlamentoya gönüllü ya da gönülsüz girmiş herkesi “mürtet” olarak kabul etmişlerdir. DEAŞ’ın en çok saldırıda bulunduğu topluluklardan olan Şiilere yönelik saldırıları da meşru görmüşlerdir (Weiss ve Hassan, 2016:270). Selefiligi yol gösterici olarak benimseyen DEAŞ, Selefi düşüncenin ideologlarının bile düşünemeyeceği aşırılığa ulaşmıştır. Onlar, İslam şeriatı kisvesi altına gizledikleri kendi inançlarını gaddarca uygulamaya koymuşlardır.

DEAŞ hem kuruluş sürecinde hem de hilafetin ilanından sonra küresel bir İslam Devleti kurmayı hedeflemiştir. Örgütün kurucusu Zerkavî’nin görüşlerine uygun olarak öncelikli mücadele edilmesi gereken “yakın” düşman etkisizleştirilmedi. Bu doğrultuda DEAŞ, Irak ve Levant topraklarında oluşan merkezi otorite eksikliğinden yararlanarak, İslam Devleti kurma amacını gerçekleştirmiştir (Şenol vd., 2016:284). Yakın düşman ile mücadelesinde Sünnilerin desteğini almak için, Sünni-Şiî mezhep farklılıklarından yararlanmak istemiş ve Şiilere yönelik birçok saldırı gerçekleştirmiştir.

Örgütün yayın organlarından olan “Dabık (Dabiq)” dergisinde beş aşamadan oluşan stratejileri yayınlanmıştır. Bunlar; İslam Devleti topraklarına göç (hicret), birliktelik, zalimlerle mücadele ve onları durdurma, önlem (temkin) ve hilafetin ilanı ve sürdürülmesidir (Dabiq, 2014). Kendi inançları dışında kalan her şeye savaş açan DEAŞ’ın kontrol ettiği bölgelerde çok sayıda sivil ölmüş, çok değerli tarihi eserler tahrip edilmiş ve milyonlarca insan yaşadığı yerden göç etmek zorunda kalmıştır.

2.2. Örgütsel Yapı ve Finansal Kaynaklarının Karşılaştırılması

Taliban, ilk ortaya çıktığında Afgan halkı tarafından kurtarıcı olarak görülmüştür. Halkın örgütü bu şekilde görmesinin en önemli nedeni, tek adam yönetimi yerine, dayanışma ve fikir alışverişine dayalı liderliği benimsemiş olmalarıdır. İslam’ın ilk dönemlerine uyan bu liderlik anlayışı, oluşturulan Şura ile hayata geçirilmiştir. Molla Ömer bu dönemde bir karar vereceği zaman askeri, ilmi ya da sıradan örgüt mensuplarının fikirlerine de önem vermektedir (Raşid, 2007:135). Fakat ilk ortaya çıktıklarında böyle bir yönetim anlayışını benimseyen Taliban, halkın güvenini kazanmasına yardımcı olan bu anlayışını uzun süre devam ettirememiştir. Örgüt, Afganistan’da iktidara geldiği yıllarda çok katımlı fikir alışverişleri yerine, merkezîyetçi bir yapıya dönüşmüştür. Gizliliğe dayanan liderlik anlayışının benimsenmesiyle birlikte, lider kadrosunun ulaşılabilirliği oldukça zorlaştırmıştır (Raşid, 2007:135).

Taliban’ın en önemli karar organı merkezi Kandahar’da bulunan Yüksek Şura’dır. Şuranın lideri Molla Ömer’dir ve üyelerini de Ömer’in ilk yoldaşları oluşturmaktadır. Şuranın asıl üye sayısı 10’dur, fakat toplantılara ulema, komutan ve aşiret liderlerinin katılmasıyla sayı 50’yi bulabilmektedir. Diğer Şuralar ise, Kandahar’da bulunan Şuraya rapor vermekle sorumludur. İlki Kabil’de bulunan ve bakanların yer aldığı Kabil Şurasıdır, ikincisi ise Askeri Şuradır. Bu iki şurada kendi görevleri çerçevesinde güncel sorunlarla ilgilenmektedir, fakat önemli kararları her zaman Yüksek Şura almaktadır. Hem Yüksek Şura hem de diğer iki şura üyelerinin çoğunluğunu Peştu etnik kökeninden gelen kişiler oluşturmaktadır (Raşid, 2007:136). Peştu milliyetçiliğinin açıkça görüldüğü Taliban yönetim şuralarının, Afgan toplumunun tümünü temsil ettiğini söylemek oldukça güçtür.

Taliban’ın finans kaynaklarının temelini, Sovyet işgali döneminde CIA-ISI tarafından mücahitlere sağlanan desteklerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Pakistan istihbaratının yardımlarının yanında örgütün en önemli gelir kaynağı uyuşturucu ticareti olmuştur (Sönmez vd., 2020:64; Raşid, 2007:173). Afganistan topraklarında üretilen uyuşturucu miktarı, dünya üretiminin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Taliban, ekonomik sıkıntı içinde yaşam mücadelesi veren halkın haşhaş ekimine göz yumduğu gibi, bu gelir kaleminden kendine düşen payı da almaktan geri durmamıştır (Raşid, 2007:174).

Uyuşturucu ticaretinin yanında Taliban’ın diğer önemli gelir kaynağı kaçakçılıktır. Afganistan’ın Türkistan ve güney Asya toprakları arasında geçiş noktasında bulunması, buradan yapılan kaçakçılık faaliyetlerinden örgütün önemli ölçüde gelir elde etmesini sağlamaktadır. Kaçakçılık gelirlerinin madencilik, bağış, örgüte katılmayanlardan alınan vergi, halktan toplanan vergiler gibi birçok kalemden gelir elde edilmektedir. Küresel çapta faaliyette bulunan yardım kuruluşları ile Körfezde bulunan

Müslüman Arap ülkeleri de Taliban'a önemli ölçüde maddi destek sağlamıştır (Gökırmak, 2011:23). Örgüt savaş bütçesini, uyuşturucu gelirleri, Körfez ülkeleri ve Pakistan'dan gelen maddi desteklerle oluşturmaktadır. Bu kalemler dışında kalan gelirleri ise, Kandahar'da bulunan örgütün lideri Molla Ömer kontrol etmektedir ve bu gelirler onun uygun gördüğü alanlara harcanmaktadır (Raşid, 2007:174). Taliban hemen her alanda olduğu gibi ekonomi yönetiminde de Afganistan'ın yetişmiş gücünü tasfiye etmiştir ve buralarda görev yapmak üzere -ekonomi eğitimi almamış- kendi adamlarını atamıştır. Bu durum titizlikle yönetilmesi gereken bir alan olan ekonominin yönetilememesine neden olmuştur.

DEAŞ örgüt yapısını oluşturan üç unsur bulunmaktadır. Birincisi, örgütün lider kadrosunu oluşturan yönetici grubudur, burada en yetkili kişi aynı zamanda örgütünde lideri olan halifedir. İkincisi ise, örgütün askeri ve idari konularından sorumlu olan gruptur. Birinci ve ikinci grubun çoğunluğunu Iraklılar oluşturmaktadır. Üçüncüsü ise, örgüt için dünyanın diğer bölgelerinden gelen savaşçıları içermektedir. Üçüncü grubun ağırlığını Iraklı olmayanlar oluşturmaktadır ve sahada savaşan kesimin büyük bir kısmını bu grup oluşturmaktadır (Şenol vd., 2016:281; Turunç, 2021:142).

DEAŞ yönetiminin en tepesinde halife bulunmaktadır ve halifeye bağlı karar alma birimlerine Konsey adı verilmektedir. Örgüte ait tüm meseleler bu konseylerde ele alınıp, çözülmektedir. Bu konseyler; Şura, Askeri, Şer'i, Medya, Finans ve Vilayetler Konseyi olarak bilinmektedir (Barret, 2014:29; Turunç, 2021:142). DEAŞ, kontrolü altına aldığı toprakları "vilayet" sistemine göre yönetmektedir. Her vilayetin yönetiminde bir vali bulunmaktadır ve bu valiler buldukları vilayeti, halife adına yönetmektedir (Şenol vd., 2016:281). Örgütün en güçlü olduğu vilayetlerden biri de DEAŞ-H'nin hâkim olduğu Horasan Vilayetidir. Merkez yönetimi tarafından atanan Emir tarafından yönetilen DEAŞ-H'nin örgüt yapısı da merkez örgütüne benzemektedir. Yönetimde örgütün üst düzey komutanlarının yanında, askeri, istihbarat ve lojistik işlerinden sorumlu olan yönetici grubu bulunmaktadır. Ayrıca Şura danışma grubu da alınacak kararlarda etkilidir (Doxsee vd., 2021).

DEAŞ, çok farklı alanlardan maddi kaynak bulabilecek bir örgüttür. Ulusal ve uluslararası düzeyde mali kaynak sağlayabilmektedir. Örgütün en önemli kaynağı ise, petroldür. Irak ve Suriye topraklarında bulunan petrol bölgelerini ele geçiren örgüt, petrol ticaretinden çok yüksek miktarda maddi kazanç elde etmektedir. Suriye'nin komşuları üzerinden petrolü satan örgütün, günlük üretimi 70 bin varil bulmuştur ve aylık 40 milyon dolar gelir elde etmektedir. DEAŞ petrolünün en önemli alıcısı da Şam'da iktidarını korumaya gayret eden Esad olmuştur (Weiss ve Hassan, 2016:264). DEAŞ örgütüne özellikle Körfezdeki Arap ülkelerinden ve çok sayıda yardım kuruluşundan maddi destek sağlanmaktadır. Ayrıca örgütün haraç, ganimet, kaçakçılık, antika eser satışı, vergi, adam kaçırma-fidyeye, kadın ticareti gibi çok sayıda gelir kalemi bulunmaktadır (Levitt, 2014). DEAŞ petrol ve vergi gelirlerini sorunsuz yürütmek için konunun uzmanlarını bu işleri yürütmekle görevlendirmiştir. Örgütün bir diğer gelir kalemi ise zekâttır. Sermaye gelirlerinden, hayvancılıkla uğraşanlardan ve tarım gelirlerinden belli oranda örgüt kendi payını zekât olarak almaktadır. Ayrıca toplumun Müslüman olmayan kesiminden de vergi alınmaktadır (Weiss ve Hassan, 2016:265).

DEAŞ, Irak'ta ele geçirdiği bölgelerde Irak ordusuna ait ABD ve diğer ülkelere ait milyonlarca dolar savaş araç-gereçlerini ele geçirmiştir. Örgütün antika eser kaçakçılığında önemli ölçüde para kazanmıştır. Ele geçirdikleri Nabuk kentinde bulunan 8 bin yıllık antika eserlerinin satışından 36 milyon dolar gelir elde etmiştir (Şenol vd., 2016:285). Birçok kalemden gelir elde eden örgüt, bu gelirler uzmanlar aracılığı ile yönetmiştir. Örgütün gelirlerinin birçok kaleme dayanması ve çokluğu, militan toplamakta konusunda sorun yaşamamasını sağlamıştır. DEAŞ-H'nin ise maddi gelirleri merkez yönetimine benzemektedir. Haraç, yerel-uluslararası bağışlar, vergiler ve merkez yönetimi tarafından gönderilen maddi destekler örgütün finans kaynaklarını oluşturmaktadır. DEAŞ-H mali işlerini Kabil ya da Celalabad gibi şehirlerde bulunan gayri resmi para komisyoncuları aracılığıyla çözdüğü bilinmektedir (Doxsee vd., 2021).

3. Taliban'ın Yeniden İktidara Geliş ve DEAŞ-H'nin Afganistan'ın Geleceğine Etkisi

Taliban hareketi 1994 yılında kurulduğunda, Afganistan'daki kaos ortamından kurtulmak isteyen Afgan halkı tarafından kurtarıcı olarak görülmüştür. 1996-2001 yılları arasında ülkenin büyük bir kısmında egemen olan Taliban'ın yönetimine ne Afgan halkı ne de dünya kamuoyu sıcak bakmamıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında gerçekleşen ABD işgal sürecinde gücü kırılan Taliban, 2007 yılından itibaren tekrar toparlanmaya başlamıştır. Toparlanma sürecinin ardından gelişen süreç sonunda 29 Şubat 2020 ABD ile Taliban arasında barış anlaşması imzalanmıştır. Bu başlık altında, Taliban'ın yeniden iktidara geliş süreci ve DEAŞ-H'nin Taliban iktidarına karşı tutumundan bahsedilecektir. Ayrıca Taliban ve DEAŞ-H arasında geçen mücadelenin Afganistan'ın geleceğine nasıl etki edeceği de değerlendirilecektir.

3.1. Taliban'ın Yeniden İktidara Geliş

ABD tarihindeki en önemli terör saldırılarından biri olan 11 Eylül 2001'deki saldırılar sonucunda uluslararası ortamda büyük değişimler yaşanmıştır. Bu saldırıların arkasında el-Kaide terör örgütünün olduğu, olayın ardından gün yüzüne çıkmıştır. Dönemin ABD başkanı G. W. Bush terörizmle ortak mücadele etme kapsamında, dünya kamuoyunu yanlarında görmek istediklerini açıklamıştır. Bunun ardından NATO ve Avrupa ülkeleri bu mücadelede ABD'ye destek vereceklerini ilan etmişlerdir. Saldırıların sorumlusu olarak görülen el-Kaide örgütünün lideri Usame b. Ladin ve örgüt mensupları, Taliban yönetimindeki Afganistan topraklarında bulunuyorlardı. ABD, Taliban yönetiminden Ladin'in teslim edilmesini istemiştir, fakat bu isteklerini Taliban kabul etmemiştir. Bu sürecin ardından istediklerini elde edemeyen ABD, İngiltere ile BM 51. maddesine dayanarak Afganistan'a askeri müdahaleye başlamıştır (Dashti, 2021:201).

7 Ekim 2001'de başlayan askeri operasyonlar karşısında Taliban iki ay dayanabilmiştir. ABD ve çok uluslu güçler karşısında yenilen Taliban mensupları, gizlenmek ve yeniden güç toplamak için Pakistan sınırına kaçmışlardır. Uzun yıllar boyunca savaşlarla yıpranan Afgan halkı açlık, ekonomik sıkıntılarla mücadele etmiştir. ABD ve müttefikleri Afganistan'da yapılması gereken kalkınma ve ekonomik iyileştirme hamlelerini göz ardı ederek, güvenlik alanına odaklanmışlardır. Bu durumun sonucunda Afgan halkında var olan batı karşıtlığı giderek daha da artmıştır ve halk nezdinde ABD ve müttefiklerinin gelmesiyle refaha ulaşacaklarına dair oluşan umutta yerini tekrardan karamsarlığa bırakmıştır (Kuğu, 2020:203).

ABD müdahalesiyle kırsal bölgelere çekilen Taliban, 2007 yılından itibaren tekrardan toparlanıp Afganistan'da güçlenmeye başlamıştır. Afganistan'da barışın sağlanabilmesi için atılan ilk adım 2010 yılında "Afgan Yüksek Barış Konseyi'nin" kurulması olmuştur. Bu konseyde, siyasilere, aktivistlere, eski mücahitlere ve Taliban içindeki ılımlı kişiler bulunmaktadır. Konseyin amacı, barışa giden yolda ilk adımı atmaktır (Sönmez vd., 2020:69). Ayrıca Taliban ile daha sağlıklı iletişim kurabilmek için, Katar'ın başkenti Doha'da ofis açmasına izin verilmiştir. Atılan bu ilk adımlarla birlikte ABD başkanı Barack Obama döneminde Afganistan'dan çekilme yol haritası oluşturulmaya çalışılmıştır ve bu dönemde Taliban ile birçok kez barış görüşmeleri yapılmıştır. Uzun süreç alan barış görüşmeleri, bazen kesintiye uğrasa da her iki tarafında barışın sağlanması konusunda istekli oluşu süreci nihayete erdirmiştir. DEAŞ-H, Taliban ile ABD arasında gerçekleşen barış görüşmelerine şiddetle karşı çıkmıştır.

ABD öncülüğündeki müttefik güçler Afganistan'a askeri operasyon başlattıklarında bu ülkeye özgürlük, kalkınma ve güvenliğin hâkim olacağını ilan etmişlerdir. Fakat 20 yıllık savaş döneminde vaat ettikleri hiçbir şeyi gerçekleştiremedikleri gibi çekilme kararıyla birlikte Afganistan'ı yeniden bir bilinmezliğe sürüklemişlerdir. ABD, 20 yıldır savaştığı ve bu uğurda 2400'den fazla askerini, milyarlarca dolarını kaybettiği Afganistan'da, Taliban ile olan savaşından yenik ayrılmıştır. Başarısızlığın ardından Afganistan'dan çekilme kararı alan ABD yönetimi, Taliban örgütüyle anlaşma yoluna gitmiştir. ABD başkanı Trump döneminde uzlaşma çabaları sonucunda, 29 Şubat 2020 tarihinde Katar'ın başkenti Doha'da Barış anlaşması imzalanarak müzakereler nihayete erdirilmiştir (Dashti,

2021:202). Taliban ile yapılan anlaşmaya göre ABD tüm askerlerini bölgeden çekecek, bunun karşısında Taliban, el-Kaide başta olmak üzere ABD'nin "terör listesinde" bulunan örgütlerle mücadele edecek ve Afganistan'da faaliyette bulunmalarını engelleyecektir (ABD-Taliban Barış Antlaşması). ABD ile barış antlaşmasını imzalayan Taliban, Afgan merkezi hükümeti ile de Doha'da görüşmeler yapmıştır. Bu görüşmeler devam ederken Afganistan genelinde de saldırılarını arttırmış ve kısa süre içerisinde ülkenin büyük bir bölümünü ele geçirmiştir.

22 Temmuz 2021 tarihinde ABD'nin son askerlerinin de Afganistan'dan çekilmesine dair haberlerin ortaya çıkmasıyla, hızlı bir şekilde hareket eden Taliban örgütü Herat, Belh gibi önemli şehirleri ele geçirmiştir (Dashti, 2021:202). Ağustos ayına gelindiğinde ise Taliban artık başkent Kabil önlerine ulaşmıştır. Kabil önlerine gelen Taliban'dan kaçan Afganistan Cumhurbaşkanı Eşref Gani, ülkesinden kaçarak halkını yalnız bırakmıştır. Cumhurbaşkanı'nın ülkeyi terk ettiği bilgisini ise Afganistan Barış Konseyi başkanı Abdullah Abdullah doğrulamıştır (TRT Haber, 2021). Ülkede olağan üstü bir panik havası yaşanmış, Eşref Gani ülkeyi terk ederken yanında yüklü miktarda parayı da götürdüğü (Euronews, 2021) belirtilmektedir.

ABD'nin milyarlarca dolar harcadığı Afganistan'da bulunan merkezi yönetim, Amerikalıların çekilmesiyle gelişen yeni durum karşısında başarısız olmuştur. ABD destekli merkezi hükümetin kısa süre içerisinde Taliban güçleri karşısında dağılması, örgütün ülkenin hemen hemen tüm bölgelerinde etkin olmasını, ABD basını ve siyaseti tarafından oldukça eleştirilmiştir. ABD kamuoyunda ve siyasetinde sert eleştirilere maruz kalan Biden yönetimi, Afganistan'daki son askeri birliklerinin çekilmesinden önce bu ülkede bulunan vatandaşlarını, diplomatlarını, NATO güçlerini ve ABD yönetimiyle iş birliğinde bulunmuş Afganları ülkeden çıkarmak için Afganistan'a 6 bin asker daha göndermiştir. Planlanan bu süreç 30 Ağustos'ta tamamlanmıştır (BBC Türkçe, 2021).

Taliban örgütü 15 Ağustos 2021 tarihinde Afganistan'ın başkenti Kabil'i ele geçirmiştir ve ülkede bulunan tüm taraflara diyalog çağrısında bulunmuştur. Taliban önderlerinden Muhammed Naim; "Bugün Afgan halkı ve mücahitler için büyük bir gün. Yirmi yıllık emeklerinin ve gösterdikleri fedakarlıkların meyvesini aldılar. Allah'a şükür olsun ülkede savaş sona erdi" (Euronews, 2021) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Taliban'ın verdiği tüm olumlu mesajlar, Afgan halkı tarafından kabul görmemiştir. 1996-2001 yılları arasında iktidarda bulunan Taliban örgütünün yaptığı uygulamaları hala hatırlamakta olan halk, Taliban'ın değişime uğradığı söylemlerine pek de alıngan değildir. Hafızalarından o yılları silmeyen Afgan halkı, tekrardan o günlere dönmek korkusuyla ülkelerini terk etmek için birbirleriyle yarışmıştır. Amerikalıların uçaklarına binip ülkelerini terk etmek isteyen Afgan halkı, Kabil havaalanına akın etmiştir. Uçakların kapasitelerinden fazla yolcu almasına rağmen birçok insan uçaklara binememiştir ve bu süreçte insanlık tarihi boyunca unutulmayacak utanç verici birçok görüntü kayda alınmıştır.

Taliban'ın yeniden iktidara geliş süreci, aslında 2001 yılında ABD'nin Afganistan'ı işgal edip Afganistan İslam Emirliği'ne son vermesiyle başlamıştır. Kırsal alanlarda ABD ve Koalisyon güçlerine karşı mücadelesine devam eden Taliban, ABD işgalini giderek içinden çıkılamayacak bir duruma sokmuştur. Yapılan mücadeleler sonucunda ABD, Afganistan'da yenilmiştir ve Taliban bu süreçten güçlenerek çıkmıştır. Tekrar iktidara gelen Taliban için artık yeni bir dönem başlamıştır, lider kadroları verdikleri mesajlarda örgütün değiştiğine vurgu yaparak Afgan halkından destek istemektedir, fakat bu destek kısa vadede gerçekleşecek gibi görünmemektedir. Taliban'ın en çok eleştirildiği konu olan kadın hakları ve kız çocuklarının eğitim alması gibi konularında yeniden iktidara geldiği günden itibaren, değişim söylemleriyle örtüşen uygulamaları bulunmamaktadır. En son orta okul ve liselere kız öğrencileri, ne tür üniforma ile gideceklerine karar verilmediği için okul kapılarından geri döndürülmüştür (BBC News Türkçe, 2022). Kendi halkının güven duymadığı bir yönetime, dünya kamuoyu nasıl tepki verecek? Ekonomik, sosyal birçok sıkıntı nasıl çözülecek? Taliban yeni döneminde nasıl bir yönetim sergileyecek? gibi sorulara cevap aranmaktadır. Bu sorulara en güzel cevabı Taliban'ın politikaları verecektir.

3.2. DEAŞ-H'nin Taliban İktidarına Karşı Tutumu ve Afganistan'ın Geleceği

DEAŞ örgütünün Irak ve Suriye dışında ilk yapılandığı yer olan Afganistan'da (Horasan Vilayeti), yeniden iktidara gelen Taliban'a karşı DEAŞ-H, olumsuz propagandalarla ve silahlı mücadeleyle bu yeni döneme karşı çıkmaktadır. Bu başlık altında, Taliban ve DEAŞ-H anlaşmazlığı/mücadelesi ve bu mücadeleye karşı Afgan halkının tutumundan bahsedilecektir. Ayrıca bu iki güç arasında geçen mücadelede Afganistan'ın geleceğine dair bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.1. Taliban-DEAŞ-H Anlaşmazlığı ve Afgan Halkının Tutumu

2015 yılında kurulan DEAŞ Horasan Grubu, örgütün merkezi yönetimine bağlı özerk yapıdan oluşmaktadır. Pakistan'da kurulan örgüt daha sonrasında merkezini Afganistan'ın Nangarhar eyaletine taşımıştır. Taliban ve DEAŞ arasında ideolojik/inanış olarak büyük benzerlikler olsa da farklı düşündükleri kısımlarda bulunmaktadır. Uzak düşmana karşı sürekli ve tavizsiz savaşmayı savunan DEAŞ, Taliban ve ABD arasında imzalanan barış anlaşmasını olumlu karşılamayıp, Taliban'ı "haçlılarla" müttefik olmakla suçlamıştır. Ayrıca bu anlaşmanın imzalamasından dolayı, Taliban'a karşı DEAŞ-H misilleme yapılacağını ilan etmiştir. Taliban'ın kurucuları ve yönetiminde günümüze kadar etkili olan insanların çoğunluğu Peştü etnik kimliğine mensuplardır. Bu durum karşısında Taliban, diğer gruplar tarafından sürekli eleştirilmiştir. Etnik köken esasını gözetmeyen DEAŞ-H, Taliban'ın Peştü milliyetçiliği yaptığını ileri sürerek onları "pis milliyetçiler" olarak tanımlamışlardır (Doxsee vd., 2021). Afgan halkı radikal dini örgütlere nazaran daha ılımlı görüşleri benimsemişlerdir. Halk, DEAŞ gibi radikal örgütlerin kendi ideolojileri etrafında oluşturulan din anlayışını benimsemeyen herkesin düşman olarak görüldüğü yapılanmalara meyletmemiştir. Afgan halkının çoğunluğunun mensup olduğu Peştü etnik kökeni onların hayatlarında önemli yapı taşlarından biridir. DEAŞ-H ve Afgan halkı arasında dini inanış ve milliyetçilik kavramlarına bakış açısından farklılıklar vardır. Dini farklılıklar, Afgan halkının büyük çoğunluğunun ılımlı dini görüşlerine karşılık, DEAŞ-H katı/sert dini görüşleri benimsemiştir. Afgan halkı etnik köken farklılıklarına önem verirken, DEAŞ-H etnik köken milliyetçiliğinin yerine ümmet anlayışının hâkim olmasını istemektedir. DEAŞ-H'nin ümmet anlayışı, örgütün kendi dini yorumlarına dayanan ve bu yorumlara uygun ortaya çıkan ümmet anlayışdır.

Afganistan'da giderek güçlenmeye başlayan DEAŞ-H ilk kurulduğunda ABD güçleri, Afgan hükümet güçleri ve Taliban ile mücadele etmiştir. ABD ve Afgan hükümet güçlerinin ortak operasyonları sonucunda örgütün gücü önemli ölçüde kırılmıştır (Jadoon vd., 2022). 2020 yılına gelindiğinde gücü kırılan DEAŞ-H, ABD ve müttefiklerinin Afganistan'dan çekileceğini açıklamasıyla birlikte yeniden canlanmaya başlamıştır. Müttefiklerin çekilmesinden sonra ABD tarafından eğitilen ve silahlarla donatılan merkezi hükümet güçleri Afganistan'da güvenliğin ve istikrarın tek koruyucusu olarak kalmıştır. Barış anlaşmasının imzalanmasından sonra harekete geçen Taliban, ülkenin büyük bir kısmında yeniden hâkimiyet kurmayı başarmıştır. Bu durum karşısında Afgan hükümet güçleri çaresiz kalmış ve kısa süre içerisinde dağılarak Taliban'ın ilerleyişine engel olamamışlardır (Euronews, 2021).

Afganistan'da yeniden iktidara gelen Taliban'ın artık meşru bir siyasi varlığa dönüşme olasılığının artmasıyla, DEAŞ-H ve bölgede bulunan diğer örgütlerle olan mücadelesi yeni bir boyuta evrilmiş durumdadır (Jadoon vd., 2022). Artık devlet yönetiminde olan Taliban'a karşı, bu yönetimi kabul etmeyen, ideolojisini "sapkın" olarak gören, cihada ihanet ettiğini düşünen DEAŞ-H çatışması yaşanmaktadır. Bu mücadelede Horasan grubunun amacı, Taliban'ın yönetme ve güvenliği sağlama kapasitesinin yetersiz olduğunu ve bu iktidarın meşru olmadığını kanıtlamaktır. Batılı güçlerin Afgan topraklarından çekilme sürecinde, DEAŞ-H Kabil havaalanı çevresinde altı defa bombalı eylem gerçekleştirmiştir (NTV, 2021), bu eylemler gelecek için yeni Afganistan yönetimine mesaj olarak algılanmalıdır. Bu saldırılara kadar DEAŞ-H, ABD askerlerinin öldüğü herhangi bir saldırıyı üstlenmemiştir (Sayed, 2021), bu saldırıları üstlenmiş olması, zamanlama bakımından oldukça manidardır.

DEAŞ-H ile Taliban Afganistan vilayetlerinin yarısına yakınında silahlı çatışmaya girmişlerdir. Taliban kontrolündeki sivil yerleşim yerlerini hedef alan DEAŞ-H, onları zor duruma düşürmeyi amaçlamaktadır. DEAŞ-H'ye göre Taliban, küresel çapta İslam devleti kurmak yerine, ulusal sınırlara dayalı Afganistan Emirliği ile yetinmektedir. Her iki örgüt hem stratejik hem de ideolojik olarak birbirlerini rakip olarak görmektedir. Taliban'ın ılımlı görüşler benimseye başlaması, DEAŞ-H'nin katı İslami anlayışından taviz vermemesi ve Taliban içerisindeki görüş ayrılıkları nedenleriyle Taliban militanları ve komutanları DEAŞ-H saflarına geçmektedir. Yeni Taliban iktidarı, DEAŞ-H karşısında verdiği mücadele de başarılı olabilmek için Afgan halkını yanına çekmek zorundadır. Bunu gerçekleştirebilmesi için 1996-2001 yılları arasında halka yaşattığı zor günleri unutturması gerekmektedir ve o günlerdeki uygulamalarını tekrar etmemelidir.

DEAŞ-H, İslami olmadığını düşündüğü herhangi bir güçle müzakereyi kabul etmediği için Afganistan'da barış sürecinin geleceğini ön görmek oldukça güçtür. Örgüt, Afganistan ve çevresinde etkili olmaya devam ettikçe, bölge insanlarına kolaylıkla ulaşıp taraftar toplaması kolaylaşacaktır. Özellikle Pakistan ve Türk cumhuriyetlerinden (Webber & Valle, 2022) militan toplayan DEAŞ-H bölgenin geleceği için en önemli sorunlardan biridir. Bölgede bulunan güçler arasında var olan sorunlar ve yaşanan anlaşmazlıklar örgütün işini kolaylaştırmaktadır.

3.2.2. Taliban-DEAŞ-H Mücadelesinin Afganistan'ın Geleceğine Etkileri

Taliban'ın yeniden iktidara geldiği süreç ve DEAŞ-H'nin bu duruma tepkisi/ saldırganlığı, Afganistan'ın geleceğine dair bazı soru işaretlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu sorular; ülkenin gelecekteki istikrarı ve Taliban'ın yeniden güçlenen terör tehdidine karşı müdahale etme kapasitesinin yeterli olup olmadığıyla alakalıdır. Taliban'ın sınırlı yönetme kapasitesi, DEAŞ-H ile kapsamlı mücadele edecek gücünün olmayışı, Horasan grubuna istediği ortamı sunmaktadır (Jadoon vd., 2022). Bu süreç sonucunda üç seçenek ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Taliban'ın Afganistan'da yeniden istikrarı ve güven ortamını oluşturarak, yönetimini güçlendirmesidir. İkincisi ise, tüm gücüyle DEAŞ-H ile yıllarca sürecek bir mücadeleye girmektir. İlk seçeneğin gerçekleşmesi durumunda, Taliban güçlü bir yönetim ve istikrar ortamı oluşturmak için çabalarırken, Horasan grubuna ve destekçilerine rahat hareket etme ve bölgede güçlenme ortamı sağlayabilir. İkinci seçeneğin gerçekleşmesi durumunda, Taliban gücünü DEAŞ-H ile mücadele etmek için harcaacağından, Afganistan'da merkezi yönetim zafiyeti oluşacaktır. Sonuç olarak istikrarsızlık ve güvensizlik ortamı devam edecektir. Taliban için üçüncü bir seçenek ise, Afganistan'da hem güçlü bir yönetim/merkezi güç oluşturacak hem de Afganistan ve çevresi için önemli bir sorun olan DEAŞ-H ile mücadele edecektir. Fakat bu üçüncü seçeneği mevcut şartlar altında Taliban'ın tek başına başarması oldukça güçtür. Afganistan içerisinde kendi gücünü oluştururken, DEAŞ-H ile olan mücadelesinde de küresel ve bölgesel güçlerin Taliban'a destek vermesi gerekmektedir. Ayrıca Taliban'ın Afganistan'ın meşru yönetimi olarak kabul edilmesi, muhatap alınması, dışlanmasının sona erdirilmesi hem bölge istikrarı hem de Afgan halkının yaşam şartlarının iyileşmesi için oldukça önemlidir. Bu durumda Taliban'a düşün görev, küresel ve bölgesel güçlerle iş birliği içinde hareket etmesinin yanında, Afgan halkına karşı geçmişte uyguladığı politikalarından vazgeçerek, yeni dönemde yeni Taliban'ın var olduğunu kanıtlamaktır. Aksi takdirde Afganistan'ın geleceği huzursuz ve karanlık kalacağı gibi Taliban'ın da uzun vadede bu ülkedeki yönetim varlığı sona erecektir.

Yeni Taliban dönemi içerisinde Afganistan'ın geleceğine dair çeşitli senaryolar yukarıda sayılmıştır. Bunun yanında DEAŞ Horasan grubu da hem Taliban güçlerine karşı saldırılarını arttırırken hem de Taliban yönetiminin meşruiyetine gölge düşürmek için Afganistan'ın komşu ülkelerine aktif saldırı politikasını izlemeye başlamıştır. Özellikle DEAŞ merkezi yönetiminin yeni lideri Ebu Hasan el-Hasimi el-Kureyşi'nin vilayetlerde bulunan örgüt mensuplarıyla bağlantılarını güçlendirme gayreti sonucunda Horasan vilayetinde bulunan DEAŞ-H mensupları İslam Devleti adına Afganistan ve komşu devletlerine yönelik saldırılar gerçekleştirmişlerdir (Botobekov, 2022). DEAŞ-H bu anlayış çerçevesinde Özbekistan ve Tacikistan'a Afganistan'dan roket saldırıları gerçekleştirmiştir. 18 Nisan

2022’de Özbekistan’ın Termez kasabasında bulunan askeri üsse 10 adet roket saldırısı gerçekleştirilmiştir. Ardından mayıs ayı içerisinde yine Afganistan topraklarından Tacikistan’a roketli saldırı gerçekleştirilmiştir. (Webber ve Valle, 2022; Botobekov, 2022).

Bahsi geçen saldırılarla DEAŞ-H’nin ulaşmaya çalıştığı hedefler, ilk olarak bölgede genişleme çabası ve Türkistan topraklarından militan toplayarak güçlenmektir. Ayrıca Afganistan’da ikinci Taliban yönetiminin komşu ülkelerle sorun yaşamamasını sağlayarak, ülke içinde ve dışında birçok sorunla karşılaşması için çaba harcamaktadır. Afganistan’da güçlü bir merkezi yönetim olmadığı sürece, DEAŞ-H gibi bölgede yeni var olmaya çalışan örgütlere alan açılmakta ve zaman kazandırmaktadır. DEAŞ-H bu saldırıları hem Taliban içinden hem de bölgede bulunan diğer örgütler içinden kendisine militan devşirmek için propaganda amaçlıda kullanmaktadır. Militan sayısındaki artışla birlikte bölgede güçlenmeye başlayan örgüte karşı verilecek mücadele bölgenin geleceğini etkileyecektir.

Taliban, Afganistan’da yönetimi ele geçirdiği Ağustos 2021 tarihinden itibaren mücadele ettiği konulardan biri de ekonomik sıkıntılardır. Sorunun çözümü kapsamında uluslararası alandan yatırımcı çekmek için çaba sarf edilmektedir. Taliban’ın bu çabalarına karşılık DEAŞ-H ise durumun çözümsüz kalması için Afganistan’ın altyapısına ve komşu ülkelere saldırıların yanında, yabancı yatırımcıları da tehdit etmektedir (Webber, 2022). Taliban yönetimi başta Özbekistan ve Çin olmak üzere bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmektedir. Çin’in Afganistan için büyük bir fırsat olduğunu ve kendilerinin ana ortağı olduğunu ifade eden Taliban sözcüsü Zabinullah Mujahid’in (Sol, 2021) bu ifadelerden anlaşılan, Çin’in her alanda Afganistan’a yardım etmesi Taliban için son derece önemli ve gereklidir.

DEAŞ-H bu çabaları karşısında, Taliban’ın “Allah’ın düşmanlarıyla” iş birliği yaptığını ve bunun sonucunda ekonomik savaşın başladığını ilan etmiştir (Webber, 2022). Birçok konuda olduğu gibi Taliban ve DEAŞ, Afganistan’ın ekonomik gelişiminin nasıl olacağı konusunda da zıt kutuplardadır. DEAŞ-H, Afganistan’ın yararından çok kendi amaçlarının gerçekleşmesi için Taliban ile mücadele etmektedir. Bu mücadelenin en büyük kaybedeni ise yıllardır sorunlarla mücadele eden Afgan halkıdır.

Sonuç

Afgan mücahitleri ile başlayan mücadele dönemi sonucunda ortaya çıkan Taliban, Afgan halkının beklentisinin aksine kurtarıcı olmayı başaramamıştır. 11 Eylül 2001 saldırıları ile dünya da değişen güvenlik anlayışları sonucunda ABD, Afganistan’ı işgal etmiştir. ABD ağır kayıplar verdiği bu işgal dönemi sonucunda, küresel cihad anlayışının belirli bölgelerde sınırlandırılması ve cihad merkezli örgütleri aynı özellikteki diğer örgütlerle kontrol etme ve onlarla mücadele etme politikası geliştirerek Taliban’ın Afganistan’da yönetimi yeniden ele geçirmesine dolaylı olarak katkı sağlamıştır. ABD, ikinci Taliban yönetimine sosyal, ekonomik, siyasal, toplumsal anlamda yıkılmış bir Afganistan teslim etmiştir.

Afganistan’ın geleceğinde iki önemli aktör ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki, ülkede yönetimi ikinci kez elde eden Taliban, ikincisi ise İslam Devleti’nin Horasan vilayeti için oluşturduğu Horasan Grubudur. Birinci Taliban döneminde yaşanan olumsuzlukların gölgesinde, ABD’nin Afganistan’dan çekilmesiyle tekrar yönetime gelen Taliban, değişim söylemleri ile Afgan halkı ve dünya kamuoyundan resmi olarak tanınma ve ekonomik, sosyal, siyasal gibi birçok alanda destek beklemektedir. Aynı zamanda ülkede yıllardır var olan sıkıntıların sona erdirilmesi, güçlü bir merkezi gücün oluşturulması için ülke içinden ve dışından destek beklemektedir. İslam Devleti’ne bağlı olarak oluşturulan DEAŞ Horasan Grubu ise Afganistan’daki bu yeni duruma tamamiyle karşı çıkmaktadır. Taliban yöneticilerini, pis milliyetçiler olarak tanımlayarak onların haçlılarla ittifak yaptıklarını ilan etmişlerdir. Tağut yönetimler olarak tanımladıkları Pakistan, Özbekistan, Tacikistan gibi ülkelerle iş birliği yaptıkları gerekçesiyle Taliban yönetimine cephe almışlardır.

Taliban yönetimine karşı olan ve Afganistan’da İslam Devleti’ne bağlı bir Emirlik kurmak isteyen DEAŞ-H’nin bunu yapacak gücü var mıdır? Dış dünya ile ilişkileri geliştirmeye çalışan Taliban

hükümeti, ABD ile yaptığı anlaşmada Afganistan topraklarında ve bu topraklardan dünyaya yayılabilecek terör faaliyetlerine izin vermeyeceğini taahhüt etmiştir. ABD, DEAŞ-H tehdidinin büyümesi halinde Taliban yönetimiyle iş birliği yapabilir ve bu sorunu çözmek için birlikte hareket edebilir. Buna örnek olarak, ABD'nin çekilme sürecinden sonra da DEAŞ merkezi örgüt liderlerine düzenlediği operasyonlarla onları öldürdüğü ve örgütün gücünü kırdığı gösterilebilir. Afgan halkının büyük çoğunluğunun İslam inancı, Hanefi mezhebine dayanmaktadır ve buna bağlı olarak daha ılımlı bir din anlayışları vardır, DEAŞ-H ise Selefilik ideolojisini benimsemiş ve bu inanç katı/sert anlayışa sahip olmasından dolayı örgütün halk tarafından desteklenmesi pek mümkün görünmemektedir.

DEAŞ-H son zamanlarda Özbekistan, Tacikistan'a aktif saldırılar gerçekleştirmesinin sebeplerinden biri de o ülkelerden militan devşirmek olduğu unutulmamalıdır. Afgan halkı ile örgüt arasında var olan farklılıklar neticesinde örgüt komşu ülkelerden militan toplamaya yönelmiştir. Tüm bunlar göz önüne alındığında DEAŞ-H, Taliban yönetimi için sıradan bir sorun olarak kalabilir ve örgütün verdiği mücadele Afganistan'da oldukça sınırlı kalabilir. Tam tersi bir sonucun gerçekleşmesi için ise DEAŞ-H Afganistan ve komşu coğrafyalarda ekonomik destek, halk desteği, militan sayısındaki artış gibi birçok başlıkta başarılı olmak zorundadır. Taliban ve DEAŞ-H arasındaki bu mücadelenin sonucunu belirleyecek olan, her iki tarafında ellerindeki gücü nasıl değerlendireceğiyle alakalıdır.

Kaynakça

- Azami, D. (2016). "The Islamic State in South and Central Asia", *Survival*, Sayı: 4, ss.131-158.
- Barfield, T. (2010). *Afghanistan: a Cultural and Political History*, Princeton: Princeton University Press.
- BBC News Türkçe. (2010). "İrak El Kaidesi: İki liderimiz öldürüldü", https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/04/100425_iraq_alqaeda (Erişim Tarihi: 02.02.2022).
- BBC News Türkçe. (2019). "Bağdadi operasyonu-Trump: IŞİD lideri öldürüldü", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50199342> (Erişim Tarihi: 02.02.2022).
- BBC News Türkçe. (2021). "Taliban: ABD ve müttefiklerine karşı zafer kazandık, işgalciler ders almalı", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-58386464> (Erişim Tarihi: 01.02.2022).
- BBC News Türkçe. (2022). "Afganistan: Taliban yönetimi kız öğrencilerin gittiği orta öğretim kurumlarını açmaktan sonra vazgeçti", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60846748> (Erişim Tarihi: 01.04.2022).
- Bilgü, İ. (1988). "Afganistan", <https://islamansiklopedisi.org.tr/afganistan#2-sovyet-ismali-ve-sonrasi> (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- Botobekov, U. (2022). "New ISIS Strategy and the Resurgence of Islamic State Khorasan", <https://moderniplomacy.eu/2022/05/17/new-isis-strategy-and-the-resurgence-of-islamic-state-khorasan/> (Erişim Tarihi: 19.05.2022).
- Dashti, Z. (2021). "ABD'nin Afganistan'dan Çekilmesi ile Taliban'ın Yeniden İktidara Gelmesi", *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, ss.195-212.
- Demir, S. (2021). "Afganistan'daki Yirmi Yıllık İşgalin Analizi: ABD/NATO ve Barış Çabaları", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 1, ss.114-153.
- Doxsee, C., Thompson, J. ve Hwang, G. (2021). "Examining Extremism: Islamic State Khorasan Province (ISKP)", <https://www.csis.org/blogs/examining-extremism/examining-extremism-islamic-state-khorasan-province-iskp> (Erişim Tarihi: 10.04.2022).
- Erol, M. S. (2021). "Afganistan Barış Süreci, Küresel ve Bölgesel Aktörler", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, ss.407-457.
- Euronews. (2021). "Afganistan Cumhurbaşkanı Gani, 4 araba ve nakit para dolu bir helikopterle ülkeden kaçtı", <https://tr.euronews.com/2021/08/16/ria-afganistan-cumhurbaskan-gani-4-araba-ve-nakit-para-dolu-bir-helikopterle-ulkeden-kact> (Erişim Tarihi: 09.04.2022).

- Euronews. (2021). "Taliban nasıl bu kadar hızlı ilerledi, Afganistan ordusu neden karşı koyamadı?", <https://tr.euronews.com/2021/08/16/taliban-nas-l-bu-kadar-h-zl-ilerledi-afganistan-ordusu-neden-kars-koyamad> , (Erişim Tarihi: 17.06.2022).
- Euronews. (2021). "Taliban: Afganistan'da savaş bitti, kadınlara şeriat hukuku içinde gerekli saygıyı göstereceğiz", <https://tr.euronews.com/2021/08/16/taliban-afganistan-da-savas-bitti-kad-nlara-seriat-hukuku-icinde-gerekli-sayg-y-gostereceg> (Erişim Tarihi: 10.04.2022).
- Fergusson, J. (2011). *Taliban: The Unknown Enemy*, Cambridge: Da Capo Press.
- Giustozzi, A. (2018). *The Islamic State in Khorasan: Afghanistan, Pakistan and the New Central Asian Jihad*, London: Hurst and Company.
- Gök, Ş. (2021). *Başarısız Bir Devlet Olan Afganistan'ın Siyasal Hayatında Taliban*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gökırmak, M. (2011). "Afganistan: Bölgesel Rekabet ve Yeni Açılımlar", *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, C.7, Sayı: 13, ss.7-42.
- Haber Sol. (2021). "Taliban: Çin'in Kuşak ve Yol Projesi'ne desteğımız sürecek", <https://haber.sol.org.tr/haber/taliban-cinin-kusak-ve-yol-projesine-destegimiz-surecek-312931> (Erişim Tarihi: 15.05.2022).
- Jadoon, A., Sayed, A. ve Mines, A. (2022). "The Islamic State Threat in Taliban Afghanistan: Tracing the Resurgence of Islamic State Khorasan", <https://ctc.westpoint.edu/the-islamic-state-threat-in-taliban-afghanistan-tracing-the-resurgence-of-islamic-state-khorasan/> (Erişim Tarihi: 03.03.2022).
- Kuğu, A. R. (2020). *Afganistan'da İktidar Mücadelesi ve Dış Müdahale Sorunsalı: Uluslararası Toplum İçin Yeni Bir Yol Haritası*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Levitt, M. (2014). "Declaring an Islamic state, running a criminal enterprise", <https://thehill.com/blogs/pundits-blog/211298-declaring-an-islamic-state-running-a-criminal-enterprise/> (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- Maizland, L. (2021). "What Is the Taliban?", <https://www.cfr.org/backgrounder/taliban-afghanistan> (Erişim Tarihi: 14.02.2022).
- NTV Haber. (2021). "Afganistan'da son durum: Kabil Havalimanı yakınlarına roket saldırısı yapıldı", <https://www.ntv.com.tr/galeri/dunya/afganistanda-son-durum-kabil-havaliman-yakinlarina-roket-saldirisi-yapildi,5jfzaC1jDEyRjaGuWVnOvw/tqv7iw7TX0a6WjjJME2kUQ> (Erişim Tarihi: 10.02.2022).
- Özcan, A. (1993). "Dârülulûm", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulululum> (Erişim Tarihi: 18.06.2022).
- Özel, A. (1993). "Dârülharp", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulharp> (Erişim Tarihi: 18.06.2022).
- Raşid, A. (2007). *Taliban / İslamiyet, Petrol ve Orta Asya'da Yeni Büyük Oyun*, (çev. Osman Akınhay), İstanbul: Agora Kitaplık.
- Saikal, A. (2006). *Modern Afghanistan: A History of Struggle and Survival*, London: I.B. Tauris.
- Sarah, A. (2012). *Religious education and training provided by Madrassas in the Afghanistan-Pakistan boundary area*, Wiltshire: Arts and Humanities Research Council.
- Saray, M. (1988). "Afganistan", <https://islamansiklopedisi.org.tr/afganistan#1> (Erişim Tarihi: 01.03.2022).
- Sayed, A. (2021). "Opinion | ISIS-K is ready to fight the Taliban. Here's how the group became a major threat in Afghanistan", <https://www.washingtonpost.com/opinions/2021/08/29/abdul-sayed-isis-k-taliban-afghanistan-threat/> (Erişim Tarihi: 12.03.2022).
- Sönmez, G. (2019). "El-Kaide'den DEAŞ Sonrası Döneme: Küresel Militan Selefi Hareketin Dönüşümü ve Geleceği", *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 2, ss.134-148.
- Sönmez, G., Konoşul, S. ve Bozbaş, G. (2020). "Afgan Talibanı: Dünü, Bugünü ve Yarını", *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, ss.59-77.
- Şen, A. (2021). "Afganistan: ABD Müdahalesi ve Taliban'ın Dönüşü", *SDE Akademi Dergisi*, Sayı: 1, ss.76-102.
- Şenol, D., Erdem, S. ve Erdem, E. (2016). "İŞİD: Küresel Bir Terör Örgütü", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2, ss.277-292.

- Şeyhanlıoğlu, H. (2008). "18. Yüzyıldan Günümüze Kadar Afganistan'ın Jeostratejik Önemi", *Avrasya Etüdüleri*, Sayı: 34, ss.61-82.
- TRT Haber. (2021). "Pakistan İstihbarat Başkanı Hamid Kabil'de", <https://www.trthaber.com/haber/dunya/pakistan-istihbarat-baskani-hamid-kabilde606549.html> (Erişim Tarihi: 15.04.2022).
- Turunç, E. (2021). *DAEŞ ve BOKO HARAM Terör Örgütlerinin Karşılaştırmalı Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Warrick, J. (2016). *Siyah Bayraklar, IŞİD'in Doğuşu ve Yükselişi*, (çev. Işık Tansal), İstanbul: A7 Kitap.
- Webber, L. (2022). "Islamic State's Threat to Foreign Commercial Activity in Afghanistan", <https://jamestown.org/program/islamic-states-threat-to-foreign-commercial-activity-in-afghanistan/> (Erişim Tarihi: 17.06.2022).
- Webber, L. ve Riccardo, V. (2022). "Islamic State in Afghanistan Looks to Recruit Regional Tajiks, Inflict Violence Against Tajikistan", <https://thediplomat.com/2022/04/islamic-state-in-afghanistan-looks-to-recruit-regional-tajiks-inflict-violence-against-tajikistan/> (Erişim Tarihi: 15.05.2022).
- Webber, L. ve Riccardo, V. (2022). "Perspectives/Islamic State in Afghanistan seeks to recruit Uzbeks, Tajiks, Kyrgyz", <https://eurasianet.org/perspectives-islamic-state-in-afghanistan-seeks-to-recruit-uzbeks-tajiks-kyrgyz> (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
- Weiss, M. ve Hassan, H. (2016). *IŞİD Terör Ordusunun İçyüzü*, (çev. Emine A. Kayhan), İstanbul: Kırmızı Yayınevi.